

Culturele kroniek

Literatuur

Hella S. Haasse: De wegen der verbeelding.

Een van de voornaamste hoofdthema's in het werk van Hella Haasse is dat van de meervoudige realiteit: de werkelijkheid waar men levenderwijs aan gewend is geraakt, biedt op verrassende momenten ineens doorkijkjes naar achterliggende situaties, gebeurtenissen, sferen, minstens even reëel als, of zelfs nog reëler dan de eerst voor de hand liggende. Van begin af aan is dit thema in Hella Haasses werk aanwijsbaar geweest, zelfs al in haar debuut *Oeroeg*. Wie het eenmaal te pakken heeft, vindt het als een constante in al haar werk terug. De plots van haar romans op zich zijn meestal zo ingewikkeld niet; de doorkijkjes liggen in de onderlinge ontmoetingen van de personages, niet in de primaire feiten. Zo ontmoet een boerenjongen op Kreta een schilderes die op haar doeken vastlegt wat hij altijd al heeft gezien toen hij klein was, maar tegen niemand heeft verteld; zij weet niet dat hij juist dát in haar werk herkent (*De Ingewijden*). Een bestuurder moet iemand veroordelen die deelneemt aan staatsvijandige rituelen, maar de veroordeelde blijkt de pleegzoon te zijn van een hooggeachte vriend van hem aan wie hij de kostbaarste herinneringen

bewaart. De veroordeelde weet daar niet van (*Een nieuwer Testament*). In later werk gebruikt Hella Haasse vaak het archiefprocédé: zij pluist nauwkeurig en uitermate deskundig het leven na van een historische figuur, arrangeert van de gevonden feiten een kroniek, maar zo dat de lezer meer invult dan zij vertelt: wat zij boekstaft is duidelijk maar een deel van de werkelijkheid, en wat „erachter” zit en on gezegd blijft, blijkt het meest intrigerende. Zo ontstonden o.a. de Bentinckboeken die zij vorige jaren publiceerde.

Vergeleken daarbij doet *De wegen der verbeelding* aan als een vakantieboek, in eerste indruk althans. Het verhaal, vol spiegel-effecten, en onverwachte situaties, lijkt op een detective.

In de eerste instantie lijkt het te gaan over een nog vrij jong echtpaar, Marja en Klaas, allebei uit de wereld van de journalistiek. Klaas is redacteur van *Enigma*, woordspelletjes komen erg veel voor in deze roman. Tijdens zijn werk ontdekt hij een serie gedichten van ene Bernard Mork. Bijna al zijn energie gaat maanden, jaren lang zitten in het achterhalen van gegevens over deze Mork. Onbegonnen werk: de man is dood, de nabestaanden laten niets los, en blijken in andere verhoudingen geleefd te hebben met deze Mork als in eerste oogopslag aan Klaas leek. Voor Klaas begint hiermee een spel van imaginatie. Hij zal en moet alles over Mork achterhalen wat er te beleven was, omdat hij de „ontdekker van Mork” wil worden.

Als de roman begint, heeft hij net een auto-ongeluk gehad: in een geleende Mini heeft hij, samen met Marja en hun drie kinderen op weg naar Menton, zo'n botsing meegemaakt, dat het Minitje drie dagen onbestuurbaar is. Marja lift met de drie kinderen in een vrachtwagen naar het zuiden, Klaas zal later komen. De chauffeur van de vrachtwagen vertelt een serie verhalen die allemaal

iets paranormals hebben, een sterk magisch-realistische inslag, ze zouden wel en niet gebeurd kunnen zijn. Marja schrijft ze op, publiceert ze tenslotte. Het huis in Menton waar ze de vakantie doorbrengen, bergt ook geheimen: een echtpaar dat het beheert, blijkt de eigenaresse, zogenaamd in Australië, in feite als mummie ondergebracht in een tuinhuis, te verbergen om zo hun baan te kunnen rekken.

Schikgodinnen.

Centraal in het verhaal, en toch onopvallend, staat een klein schilderijtje. „Links tegen de muur, in het volle licht van het gangraam, een doekje in „primitieve” stijl, fris van kleur. Juist door de (opzettelijke?) onbeholpenheid leek het op het eerste gezicht wel een geestig schilderijtje, maar bij nadere beschouwing maakte die indruk plaats voor een gevoel van onbehagen. Tegen een heldergroene achtergrond - een grasveld, een weide? - stonden drie in het wit geklede meisjes. Eén hield een kluwen vast, de middelste mat de lengte van de afgerolde draad, de derde stond op het punt met een grote schaar dat stuk af te knippen. De meisjes hadden geen gezichten. Hun lange glanzende haren vielen rondom ovaal gaten. Daarachter was het zwart”. (p. 127)

Dit schilderijtje hangt in een vrachtrijdershotel: „Hotel des Parques” (Parques, Parken, schikgodinnen). Klaas heeft daar na zijn ongeluk een nacht doorgebracht, maar hem was het niet opgevallen. Joop, de vrachtwagenchauffeur heeft het ook gezien, kennelijk, want één van de verhalen die Marja van hem optekent, gaat daarover: hij geeft een lift aan een stel opgroeiende jongens die vreemd genoeg geen mond opendoen, behalve als zij het even hebben over bepaalde „grieten”. Joop rijdt terug naar het dorp waar hij ze heeft opgepikt, en daar hoort hij hoe ze zich met een motor hebben doodgereden. In

het hotel waar hij slaapt (Parques) ziet hij de „grieten” door een raam: drie jonge meiden die iets met wol aan het doen zijn, onwaarschijnlijk mooi. Ze fascineren hem, en ze stoten hem af. Ze zijn heel dichtbij (eigenlijk hoeft hij alleen maar het raam te openen om ze te kunnen be-roepen) en heel ver (iets in hun uitstraling weerhoudt hem daar sterk van). De volgende ochtend rijdt hij, zonder ook maar iets te hebben ondernomen, haastig weg.

Was het een raam? Was het een schilderij?

Parallel daarmee lopen de ver-wikkelingen rond de onderzoeken van Klaas naar Bernard Mork. Uit de gedichten die hij van Mork heeft opgespoord, probeert hij diens leven te re-construeren. Schitterende con-structies zet hij op. Via deze draad van de roman levert Hella Haasse kennelijk kritiek op de doorsnee literaire analyse. Zij heeft zich immer verzet tegen het zogenaamde auteurtje-zoeken: een speurtocht naar de psychologie van de auteur via teksten. Volgens haar is dit on-mogelijk en zelfs ongewenst: omdat deze manier van werken (meer psychologisch dan literair) de portee van een tekst zou te-rugbrengen tot wat anekdotes uit het leven van een auteur.

Als Klaas jaren over zijn recon-structies van de psychologie van Mork heeft gedaan, en denkt dat hij die heeft, blijkt dat Mork die gedichten helemaal niet ge-schreven heeft! Het was een vrouw die ze schreef, hetgeen voor liefdesgedichten met ik-perspektief natuurlijk wel iets uitmaakt. De op een mannelijke minnaar-ik gesteunde vooron-derstellingen gaan hier niet zo gemakkelijk meer op, alle inter-pretaties waar hij zo lang op heeft geploeterd, blijken waarde-loos.

Zo is alles anders dan het lijkt, in deze roman, maar minder tri-viaal en banaal als ik het in dit zinnetje verwoord. Het geheel heeft de ondoorgroendelijke sfeer

van een zomerse namiddag in Zuid-Frankrijk: alles lijkt stil tegen een décor van bergen en bomen, maar achter die stilte hangt iets, men weet alleen nooit wat. „Ce qui nous plaît le mieux dans la nature, ce n'est pas ce qu'on voit, c'est ce qu'on se figure”, luidt het aan het boek meegegeven motto. Het is af-komstig van Jacques Delille, een laat-achttiende-eeuwse dichter die een beroemde cyclus op zijn naam heeft staan: *L'imagination*. Van zijn hand is ook een fraaie vertaling van de *Georgica* van Virgilius. Daarin staat het ver-haal van Aristelos. Aristelos ont-moet Euridikè als zij zeer geluk-kig is met Orpheus. Aangestoken door wat zij uitstraalt, begeert hij haar en zoekt toenadering. Die daad van onkuise begeerte verdrijft de bijen die hij houdt en die zijn broodwinning zijn: bijen kunnen van nature niet te-gen erotische onwelvoeglijkhe-den volgens het verhaal. Aris-teios heeft nu niets meer: geen bijen, geen droombeeld van Euri-dikè. Want Euridikè trapt uit schrik om wat hij wil, op een adder en sterft en Orpheus on-derneemt zijn beroemde vergeef-se tocht naar de onderwereld. Ook dit verhaal heeft Hella Haasse in de roman gevlochten. Een kleine gebeurtenis heeft op zo-veel mensenlevens invloed, is ongeveer de teneur, zelfs als de betrokkenen het niet willen, of zelfs niet weten.

Zo hebben de verhalen van Joop invloed op Marja, de ficties rond Bernard Mork op Klaas, beide series gebeurtenissen beïnvloe-den grondig hun huwelijksleven, enz. enz. De schikgodinnen we-ven, maar niemand kan hun dra-den nog ontwarren. Niemand is zich ervan bewust hoezeer zij of hij het leven van een ander beïnvloedt en soms zelfs een on-verwachte wending geeft.

Een psychologische thriller heeft men dit werk van Hella Haasse wel genoemd. Een boeiend boek: sterk gecomponeerd, afwisselend van toon, erudiet maar niet over-dadig daarmee belastend, hel-

der, humoristisch en spannend, en saillant van taal- en woord-gebruik.

Hanneke van Buuren

Hella S. Haasse, *De wegen der ver-beelding*, Uitgeverij Querido, Amster-dam, 1983, 144 p.